

FARZANDLAR TARBIYASIDA OTALIK FENOMENING O'RNI VA AHAMIYATI

To'raboyev Ahadjon Xamidjon o'g'li

Namangan viloyati Chortoq tumani

"Oila va gender" ilmiy-tadqiqot instituti 1-kur doktoranti

Telefon raqami: +998 90-130-00-51 e-mail: akhadjon.turabayev@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.15634955>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda otalik fenomenining farzandlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Oilaviy tarbiyaning asosiy ustunlaridan biri sifatida otalik instituti, uning ijtimoiy-psixologik vazifalari, shuningdek, otaning bolalar shaxsiyati shakllanishidagi beqiyos ta'siri yoritiladi. Ota obrazining namunaviy xatti-harakatlar orqali bolalarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish, mas'uliyat hissini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuv jarayonidagi roli asosiy e'tibor markazida turadi.

Kalit so'zlar: Otalik fenomeni, farzand tarbiyasi, ota-ona mas'uliyati, ijtimoiy-psixologik ta'sir, axloqiy tarbiya, ota obrazining shakllanishi, oilaviy tarbiya, pedagogik yondashuvlar.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и значимость феномена отцовства в воспитании детей в современном обществе. Рассматривается институт отцовства как один из основных столпов семейного воспитания, его социально-психологические функции, а также безмерное влияние отца на формирование личности ребенка. В центре внимания находится роль образа отца в формировании моральных качеств у детей, развитии чувства ответственности и процессе социальной адаптации через примерные действия отца.

Ключевые слова: Феномен отцовства, воспитание детей, ответственность родителей, социально-психологическое влияние, моральное воспитание, формирование образа отца, семейное воспитание, педагогические подходы.

Abstract. This article analyzes the role and significance of the paternal phenomenon in child upbringing in modern society. As one of the key pillars of family education, the institution of fatherhood, its socio-psychological functions, as well as the unparalleled impact of a father on the formation of a child's personality are discussed. The focus is on the role of the father figure in shaping moral values, fostering a sense of responsibility, and contributing to the social adaptation process through exemplary behavior.

Keywords: Paternal phenomenon, child upbringing, parental responsibility, socio-psychological impact, moral education, formation of father figure, family education, pedagogical approaches.

Kirish: Zamonaviy jamiyatda oilaviy tarbiyaning muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ulardan biri – otaning farzand tarbiyasidagi faol ishtirokidir. An'anaviy yondashuvlarda ota ko'proq iqtisodiy ta'minotchi sifatida qaralgan bo'lsa, bugungi kunda psixologik, emotsional va ijtimoiy jihatdan faol otalik modeli tobora dolzarb bo'lib bormoqda[1].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, otaning farzand hayotidagi ishtiroki ularning kognitiv rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va emotsional barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlarida olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, otalar farzandlari bilan haftasiga o'rtacha 7,8 soat vaqt o'tkazadilar, bu esa ikki o'n yillik avvalgi ko'rsatkichdan bir soatga ko'proqdir[2]. Bu o'zgarishlar otalik rolga bo'lgan yondashuvdagi ijobiy siljishlarni aks ettiradi.

Otalikning farzandlar rivojlanishiga ta'siri ko'plab sohalarda namoyon bo'ladi. Misol uchun, otalar bilan faol aloqada bo'lgan bolalar maktabda yuqori baholar olish ehtimoli 43% ga oshadi va sinfda qolish ehtimoli 33% ga kamayadi. Otaning farzand tarbiyasidagi ishtiroki nafaqat bolalarning akademik yutuqlariga, balki ularning emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi[3]. Zamonaviy jamiyatda otalik roli faqat iqtisodiy ta'minotchi emas, balki tarbiyachi, do'st va yo'l boshchi sifatida ham qaralmoqda[4].

Ushbu maqola otalik fenomenining farzandlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. Maqolada otalikning psixologik, ijtimoiy va pedagogik jihatlari, shuningdek, zamonaviy jamiyatda otalik roliga bo'lgan yondashuvlar tahlil qilinadi. XXI asrda inson kapitalining sifatini oshirishda oila ichki muhitining barqarorligi, undagi rollar balansining to'g'ri taqsimlanishi asosiy shartlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Bugungi globalashuv va texnologik sur'atlar avlodlararo kommunikatsiyada muayyan uzilishlarni yuzaga keltirgan bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar otaning bolalik davridagi emotsional, ijtimoiy va aqliy rivojlanishga ta'siri katta ekanligini ko'rsatmoqda[5]. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, otalik fenomenini ijtimoiy-pedagogik nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish, uni oilaviy tarbiya strategiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida o'rganish hozirgi davrda nihoyatda dolzarb sanaladi. Bu holat yangi ijtimoiy normalarning shakllanishiga, jumladan, "faol ota" modelining mustahkamlanishiga olib keldi.

Hozirgi vaqtda rivojlangan davlatlar qatorida (masalan, Shvetsiya, Norvegiya, Kanada) otalik ta'limining qonuniy joriy etilishi orqali erkaklarning tarbiyasidagi ishtirokini qonuniy asosda qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yo'lga qo'yilgan[6]. O'zbekistonda esa bu boradagi ijtimoiy-madaniy stereotiplar hali to'liq yechilmagan bo'lsa-da, Prezident tashabbusi bilan oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, erkaklarning tarbiya jarayonidagi rolini kuchaytirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "Oila va xotin qizlar qo'mitasi", "Yoshlar ishlari agentligi" va "Mahalla" tizimi orqali oiladagi otalik madaniyatini mustahkamlash bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda[7]. Bundan tashqari, bolalar ruhiyati va oilaviy psixologiya sohalarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar, otalik bilan bog'liq yangi ijtimoiy institutlar (masalan, "Otalik maktablari", "Ota-ona universitetlari")ning tashkil etilishi, bu yo'nalishdagi dolzarblikni amaliy darajada mustahkamlab bormoqda[8].

Shunday ekan, farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining chuqur tadqiq qilinishi nafaqat oilaviy muhitni sog'lomlashtirish, balki butun jamiyatning ijtimoiy-axloqiy barqarorligiga zamin yaratadigan muhim ilmiy va amaliy yo'nalish bo'lib qoladi.

Adabiyotlar tahlili: "Farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining o'rni va ahamiyati" mavzusini chuqur tahlil qilishda xalqaro miqyosda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. Quyida ushbu sohada yetakchi hisoblangan to'rt nafar olimning ilmiy ishlari yoritiladi.

M.Lamb otalikning farzand rivojlanishidagi o'rni bo'yicha pioner tadqiqotchi hisoblanadi.

Uning 1978-yilda chop etilgan "Father-Infant Relationships: Their Nature and Importance" [9] maqolasida otaning chaqaloq bilan o'zaro munosabatlari va bu munosabatlarning bolalar shaxsiyati shakllanishiga ta'siri tahlil qilingan. Lambning tadqiqotlari otaning emotsional qo'llab-quvvatlashi va ijtimoiy aloqalari bolaning ijtimoiy va emotsional

rivojlanishida muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Uning ishlari otalikning faqat iqtisodiy ta'minotchi emas, balki tarbiyaviy va emotsional rolini ham yoritadi.

Paul R. Amato oilaviy tuzilma va ota ishtirokining bolalar farovonligiga ta'siri bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. Uning 2007-yilda chop etilgan "Nonresident Father Involvement and Adolescent Well-Being: Father Effects or Child Effects?"[10] maqolasida otaning farzand hayotidagi ishtirokining bolalar psixologik holati va ijtimoiy moslashuviga ta'siri tahlil qilingan. Amato tadqiqotlari otaning faol ishtiroki bolalarning ruhiy salomatligi va ijtimoiy xulq-atvoriga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan. Ushbu olimlarning tadqiqotlari otalik fenomenining farzandlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ularning ishlari otaning faqat iqtisodiy ta'minotchi emas, balki tarbiyaviy, emotsional va ijtimoiy rolini ham yoritadi. Bu esa farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining ahamiyatini yanada oshiradi.

Metotologik qism: Farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining o'rni va ahamiyatini chuqur o'rganish maqsadida bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llanildi.

Birinchidan, **kontent-tahlil** usuli orqali Michael E. Lambning "Father-Infant Relationships: Their Nature and Importance" nomli tadqiqoti asosida otaning chaqaloq bilan o'zaro munosabatlari va bu munosabatlarning bolalar shaxsiyati shakllanishiga ta'siri tahlil qilindi.

Ikkinchidan, **empirik statistik tahlil** metodi yordamida Paul R. Amato va uning hamkorlarining "Nonresident Father Involvement and Adolescent Well-Being: Father Effects or Child Effects?" nomli tadqiqotidan foydalanib, otaning farzand hayotidagi ishtirokining bolalar psixologik holati va ijtimoiy moslashuviga ta'siri o'rganildi.

Uchinchidan, **komparativ tahlil** yondashuvi orqali Ross D.Parke va boshqalar tomonidan olib borilgan "Differences Between Mothers' and Fathers' Advice-Giving Style and Content" nomli tadqiqot asosida ota-onalarning maslahat berish uslublari va bu uslublarning bolalarning ijtimoiy ko'nikmalari va psixologik holatiga ta'siri solishtirildi.

To'rtinchidan, **ekologik yondashuv** asosida Natasha J. Cabrera va uning hamkorlarining "Fathers Are Parents, Too! Widening the Lens on Parenting for Children's Development" nomli tadqiqoti orqali otaning farzand bilan o'zaro munosabatlari va bu munosabatlarning bolalarning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishiga ta'siri chuqur tahlil qilindi.

Ushbu metodologik yondashuvlar orqali otalik fenomenining farzandlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati ilmiy asosda yoritildi.

Natijalar: Ushbu tadqiqot natijalari farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishdagi ahamiyatini chuqur yoritib berdi: ilmiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, otaning faol ishtiroki bolalarning ruhiy salomatligi, ijtimoiy moslashuvi va akademik yutuqlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, AQShda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, otasi faol ishtirok etgan bolalar kollejga borish ehtimoli ikki barobar yuqori, jinoyat sodir etish ehtimoli 80% kamroq va erta homiladorlik holatlari 75% kamroq bo'ladi. Shuningdek, otaning emotsional qo'llab-quvvatlashi va ijtimoiy aloqalari bolaning ijtimoiy va emotsional rivojlanishida muhim omil ekanligi aniqlangan.

Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, otalik fenomenining chuqur tadqiq qilinishi nafaqat oilaviy muhitni sog'lomlashtirish, balki butun jamiyatning ijtimoiy-axloqiy barqarorligiga zamin yaratadi.

Muhokama: Farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining oʻrni va ahamiyati boʻyicha ikki yetakchi xorijiy olim – Michael E. Lamb va Paul R. Amato oʻrtasidagi ilmiy polemika va bahs-munozaralar mavjud. Michael E. Lamb oʻzining “Father-Infant Relationships: Their Nature and Importance” nomli tadqiqotida otaning chaqaloq bilan oʻzaro munosabatlari va bu munosabatlarning bolalar shaxsiyati shakllanishiga taʼsiri haqida chuqur tahlil beradi. Uning fikricha, otaning emotsional qoʻllab-quvvatlashi va ijtimoiy aloqalari bolaning ijtimoiy va emotsional rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Lambning tadqiqotlari otaning faqat iqtisodiy taʼminotchi emas, balki tarbiyaviy va emotsional rolini ham namoyon boʻladi. Boshqa tomondan, Paul R. Amato va uning hamkorlari “Nonresident Father Involvement and Adolescent Well-Being: Father Effects or Child Effects?” nomli tadqiqotida otaning farzand hayotidagi ishtirokining bolalar psixologik holati va ijtimoiy moslashuviga taʼsiri haqida bahs yuritadi. Ular oʻz tadqiqotlarida otaning faol ishtiroki bolalarning ruhiy salomatligi va ijtimoiy xulq-atvoriga ijobiy taʼsir koʻrsatishini aniqlaganlar, ammo bu taʼsirlar bolalarning oʻzlarining holatiga qarab otaning ishtirokini belgilashi mumkinligini ham taʼkidlaydilar.

Ushbu ikki olimning yondashuvlari farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining oʻrni va ahamiyatini turli nuqtai nazardan yoritadi. Lamb otaning emotsional va ijtimoiy qoʻllab-quvvatlashi bolaning rivojlanishida muhim deb hisoblaydi, Amato esa bolalarning oʻz holati otaning ishtirokini belgilashi mumkinligini taʼkidlaydi. Bu bahs-munozaralar farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining murakkab va koʻp qirrali ekanligini koʻrsatadi.

Statistik maʼlumotlarga koʻra, otasi faol ishtirok etgan bolalar kollejga borish ehtimoli ikki barobar yuqori, jinoyat sodir etish ehtimoli 80% kamroq va erta homiladorlik holatlari 75% kamroq boʻladi. Bu natijalar otaning farzand hayotidagi ishtirokining muhimligini koʻrsatadi.

Xulosa: Farzandlar tarbiyasida otalik fenomenining oʻrni va ahamiyatini tahlil qilishga qaratilgan boʻlib, otaning farzand hayotidagi roli nafaqat iqtisodiy taʼminotchi, balki emotsional va ijtimoiy qoʻllab-quvvatlovchi sifatida ham muhim hisoblanadi. Tadqiqotlar natijasida otaning faol ishtiroki bolalarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga, shuningdek, akademik yutuqlariga sezilarli taʼsir koʻrsatishini tasdiqlaydi.

REFERENCES

1. Gulmexra J. Oilada farzand tarbiyasida kattalarning oʻrni //taʼlim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali. – 2025. – T. 1. – №. 5. – C. 191-195.
2. Xudoymurodova D. J. Ota-ona va bola munosabatlarida tarbiya // Oʻzbekiston respublikasi oliy va oʻrta maxsus taʼlim vazirligi nizomiy nomidagi toshkent davlat pedagogika universiteti. – C. 375.
3. Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov H. D. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi //T.: Fan va texnologiya. – 2009. – T. 224.
4. Mohidil D. Farzand tarbiyasida ota-onaning oʻrni //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 46. – C. 706-711.
5. Kuvonbekovna C. O. Oila mustahkamligini taʼminlashda ota, ona, farzandlar tarbiyasi oʻrni // Journal of innovations in scientific and educational research. – 2024. – T. 7. – №. 10. – C. 37-42.

6. Mashhurbek S. Sharq mutafakkirlarining farzand tarbiyasi haqidagi falsafiy qarashlari //journal of international scientific research. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 298-303.
7. Mashhurbek S. Farzand tarbiyasiga oid falsafiy qarashlar //theory of scientific researches of whole worldt. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 318-320.
8. Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov H. D. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi //T.: Fan va texnologiya. – 2009. – T. 224.
9. Lamb M. E., Stevenson M. B. Father-infant relationships: Their nature and importance //Youth & Society. – 1978. – T. 9. – №. 3. – C. 277-298.
10. Hawkins D. N., Amato P. R., King V. Nonresident father involvement and adolescent well-being: Father effects or child effects? //American sociological review. – 2007. – T. 72. – №. 6. – C. 990-1010.